

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Глобалізація світового господарства супроводжується істотними суперечностями соціально-економічного розвитку країн, які поглиблюють відмінності у розвитку національних економік, деформують міжнародні економічні відносини, змінюючи світовий економічний порядок. Міжнародна торгівля – найбільш динамічна форма таких відносин, тому вона перша реагує на глобальні зміни.

У ХХІ ст. глобальні трансформації, спрямовані на лібералізацію торговельних відносин, набувають нового виміру, адже підтверджують складність узгодження геоекономічних пріоритетів країн, які, дотримуючись уніфікованих міжнародними інституціями правил міжнародної торгівлі, змушені захищати свої національні інтереси. Пріоритетом інтеграції країн у глобальне економічне середовище залишається забезпечення їхніх зовнішньоторговельних інтересів відповідно до власного потенціалу та обґрунтованих потреб, що й визначає використання ними різних моделей економічної поведінки. Найбільш ефективні умови для обміну досвідом і передовими практиками зовнішньої торгівлі сформовані у країнах Європи, де інтеграційні процеси вважалися надійною основою європейської моделі формування та реалізації зовнішньоторговельних інтересів. Разом з тим, в останні роки дестабілізуючими чинниками для країн стали нові локальні кризи та порушення діалогу між країнами-членами ЄС та іншими країнами Європи.

Фундаментальні основи реалізації національних інтересів у геополітичній та геоекономічній парадигмах світового розвитку розкрили такі вчені: Р. Арон, І. Бентам, І. Берлін, М. Вебер, Ф. фон Гайєк, Ч. і С. Гофман, Р. Даренфорд, Дж. Кеннан, Г. Кіссінджер, Г. Кларк, Б. Констан, Ф. Ліст, С. де Мадарьяга, Дж. Маршалл, Дж. Мілль, Дж. Моравчик, Г. Моргентау, К. Полан'ї, К. Поппер, Ю. Росту, Р. Страус-Хюп, К. Томпсон, К. Уолтц, А. Уолферс, Ф. Фукуяма, Л. Халде, Р. Шуман. Теоретичні та прикладні засади виникнення асиметрій розвитку глобальної економіки і формування зовнішньоторговельних інтересів країн, у тому числі європейських, відображені у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Дж. Акерлофа, С. Беренди, Н. Божидарніка, І. Гладій, В. Дергачової, І. Іващук, Н. Кравчук, В. Новицького, Т. Мельник, А. Мокія, Г. Моргентау, Т. Орехової, Н. Рєзнікової, Є. Савельєва, В. Сіденка, М. Спенса, Дж. Стігліца, О. Уільямсона, В. Чужикова, А. Філіпенка, О. Шниркова, С. Юрія та ін.

Проте, незважаючи на значний науковий доробок з визначеної проблематики, новітні тенденції у торговельних відносинах зумовлюють глобальні виклики, насамперед для країн Європи, створюючи загрози для їхніх зовнішньоторговельних інтересів. Відповідно недостатньо дослідженими залишаються процеси виникнення та усунення асиметричності зовнішньоторговельних інтересів, а також виявлення доміант впливу на стратегічні пріоритети зовнішньоторговельних відносин України, особливо після набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Окреслене коло питань об'єктивно зумовило вибір теми дисертаційної роботи, дало змогу визначити мету і структуру дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету. Наукові результати та висновки дисертаційної роботи були використані у науково-дослідних роботах кафедри міжнародних фінансів та глобальної економіки ім. С. І. Юрія Тернопільського національного економічного університету: «Міжнародні фінанси в XXI столітті: глобальна парадигма та доміанти розвитку» (державний реєстраційний номер 0109U000043), «Розвиток міжнародних партнерських відносин та просування інтересів України» (державний реєстраційний номер 0110U008606), в межах яких здійснено аналітико-прогнозні розрахунки динаміки зовнішньоторговельних відносин для виявлення зовнішньоторговельних дисбалансів між країнами Європи та Україною. Дисертація є складовою наукових досліджень кафедри міжнародної економіки, зокрема теми «Бенчмаркінг процесів регіонального розвитку Польщі, Словаччини, Болгарії та України» (державний реєстраційний номер 0115U002336), де автором проведено аналіз зовнішньоторговельних інтересів України в умовах сучасних глобальних викликів.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методичних засад формування зовнішньоторговельних інтересів країн Європи та виявлення їхніх асиметрій, а також обґрунтування прикладних рекомендацій щодо реалізації зовнішньоторговельних інтересів України на сучасному етапі євроінтеграції. Для досягнення мети визначено та вирішено такі завдання:

- з'ясувати роль національних інтересів при формуванні нового економічного порядку для обґрунтування і визначення місця зовнішньоторговельних інтересів у парадигмі національних інтересів;
- окреслити сутність зовнішньоторговельних інтересів для ідентифікації основних видів і рівнів реалізації в національній економіці та обґрунтувати, що асиметрії зовнішньоторговельних інтересів генеруються асиметріями структури зовнішньої торгівлі;
- виявити тенденції розвитку міжнародної торгівлі у глобальній економіці та домінантні характеристики країн Європи у вирішенні проблем, пов'язаних з торговельними асиметріями;
- охарактеризувати системні передумови виникнення асиметрії зовнішньоторговельних інтересів країн Європи для обґрунтування особливостей розвитку торговельних відносин у цьому регіоні та оцінки його впливу на економічний, інвестиційний та людський розвиток країн;
- здійснити ідентифікацію асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн Європи для виявлення їхніх основних форм;
- обґрунтувати пріоритетні напрями трансформації європейської моделі зовнішньоторговельних інтересів для гармонізації інтересів країн;
- проаналізувати зовнішньоторговельні відносини України з країнами Європи на сучасному етапі для виявлення домінант асиметричності їхніх інтересів;

– виявити чинники та фактори впливу асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн Європи на пріоритети міжнародних відносин України та здійснити оцінку їхнього значення для національної економіки;

– окреслити стратегічні пріоритети реалізації зовнішньоторговельних інтересів України та аргументувати напрями і систему заходів щодо розвитку дво- та багатосторонніх зовнішньоторговельних відносин.

Об'єктом дослідження є процеси формування та забезпечення зовнішньоторговельних інтересів країн Європи.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади ідентифікації асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн Європи і обґрунтування стратегічних напрямів їхнього подолання на сучасному етапі євроінтеграції України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є системний підхід, теоретичні напрацювання та фундаментальні положення теорій міжнародної економіки. Основні наукові результати дисертаційної роботи отримані на основі використання загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: методу наукової абстракції – для обґрунтування категоріально-понятійного апарату; абстрактно-логічного методу – для формування висновків дослідження; методів аналізу, узагальнення та синтезу – для дослідження асиметричності зовнішньоторговельних інтересів країн Європи; економетричних методів, у тому числі багатовимірного статистичного та регресійного аналізу – для встановлення числового зв'язку між окремими макроекономічними показниками національних економік і виявлення асиметрій зовнішньоторговельних інтересів; графічного – для візуалізації тенденцій зовнішньоторговельних відносин та асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн.

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні дані Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, ЮНКТАД, Європейської комісії, Євростату, Державної служби статистики України, міжнародні та вітчизняні нормативно-правові акти країн з питань регулювання міжнародної торгівлі, праці вітчизняних і зарубіжних вчених, фахові періодичні видання України та інших країн.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному узагальненні та концептуальному формулюванні теоретико-методичних засад дослідження зовнішньоторговельних інтересів країн Європи у контексті подолання їхніх асиметрій та розробки стратегічних пріоритетів забезпечення зовнішньоторговельних інтересів на сучасному етапі євроінтеграції України. Основні положення, що відображають наукову новизну дослідження, полягають у такому:

вперше:

– сформульовано та емпірично підтверджено гіпотезу щодо об'єктивних передумов формування асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн Європи, що генеруються асиметріями структури міжнародної торгівлі як основи для визначення їхніх домінантних форм (просторової, часової, структурної), характеристики та обґрунтування відмінностей у позиціонуванні

країн у координатах зовнішньої торгівлі, виявлення конфліктних зон із забезпечення зовнішньоторговельних інтересів країн та формування новітньої моделі гармонізації цих інтересів на принципах системності, цілісності, гнучкості, *contra preferentum*, контекстуальності, послідовності та емерджентності. Використання такого підходу дало можливість сформулювати стратегічні пріоритети вирівнювання асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн Європи;

удосконалено:

– трактування поняття «зовнішньоторговельний інтерес країни» як способу втілення потреби щодо реалізації абсолютних, відносних і конкурентних переваг у процесі проведення зовнішньоторговельної політики, враховуючи потреби та можливості протидії глобальним загрозам національній економіці. Запропоноване визначення, на відміну від застосовуваних, дає підстави розглядати зовнішньоторговельні інтереси як невід’ємну складову національних інтересів на сучасному етапі розвитку глобальної економіки та зовнішньоторговельної політики. Кількісним виміром зовнішньоторговельних інтересів запропоновано використовувати фізичні обсяги зовнішньоторговельних потоків країни, а якісним – її структуру та динаміку, ступінь впливу на основні макроекономічні показники;

– структурно-логічну побудову процесу формування зовнішньоторговельних інтересів країн, що, на відміну від усталених підходів, створює передумови для розробки теоретико-методичного базису формування та оцінювання зовнішньоторговельних інтересів країн, виокремлення домінуючих чинників їхньої асиметрії, їхнього розгляду у взаємодії та суперечності потреб і можливостей країн при здійсненні зовнішньоторговельної політики та протидії загрозам її реалізації;

– теоретико-методичні підходи до оцінювання впливу зовнішньої торгівлі на макроекономічний показник розвитку країни (ВВП у розрахунку на одну особу), людський капітал та інвестиційну привабливість України та інших країн Європи, що дало змогу ідентифікувати країни за обраними параметрами та визначити країни із найбільшим потенціалом впливу з урахуванням визначених особливостей залежності в кризовий та післякризовий періоди;

набули подальшого розвитку:

– типологізація зовнішньоторговельних інтересів країн в аспекті доповнення критеріальними ознаками: територіальним розширенням (глобальні, регіональні та субрегіональні); ступенем усвідомлення (правильні та хибні); ступенем впливу на соціально-економічні процеси (конструктивні й деструктивні); періодом виконання (довгострокові, середньострокові та короткострокові); рівнем ієрархії суб’єктів торговельних відносин (мега-, макро-, мезо- і мікрорівні); вагомістю (головні та другорядні); характером відносин (спільні, паралельні й конфронтаційні); ступенем стійкості (стратегічні, тактичні), на основі чого сформульовано цілі забезпечення зовнішньоторговельних інтересів країн при реалізації зовнішньоторговельної політики;

– концептуальні положення стратегічних пріоритетів реалізації системи та засобів зовнішньоторговельної політики України, а саме пріоритетності забезпечення зовнішньоторговельних інтересів та напрямів активізації зовнішньоторговельних відносин України з країнами Європи та з іншими країнами світу зі значним потенціалом їхнього забезпечення для окреслення географічного вектора торговельних відносин з найбільшим впливом на економічне зростання в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні результати дисертаційної роботи, зокрема теоретичні положення, висновки і практичні рекомендації та пропозиції, можуть бути використані при обґрунтуванні стратегічних напрямів зовнішньоторговельної політики України з врахуванням існуючих зовнішньоторговельних асиметрій з партнерами країн Європи.

Викладені у дисертації висновки та рекомендації використані Міністерством економічного розвитку і торгівлі України при підготовці проекту Програми з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та його державами-членами (довідка № 4312-06/11630 від 18.06.2015 р.). Пропозиції щодо активізації зовнішньоторговельних відносин Тернопільської області використані Управлінням зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Тернопільської обласної державної адміністрації при розробці стратегії міжрегіонального та зовнішньоекономічного співробітництва (довідка № 55-1/01-10-1 від 04.02.2014 р.). Науковий доробок щодо вдосконалення зовнішньоторговельних операцій підприємств прийнято до використання у діяльності ТДВ «Булат» (довідка № 147 від 15.05.2015 р.). Теоретичні положення та методичні підходи дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-06/ 3616 від 24.12.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові результати, положення, розробки, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором особисто. Внесок автора у наукових працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і наукові результати дослідження були оприлюднені та отримали схвальну оцінку на таких міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2011 р.); «Ефективні інструменти сучасних наук» (м. Прага, 2011 р.); «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин: фінансові стратегії та інституційні системи міжнародного співробітництва» (м. Тернопіль, 2011 р.); «Наука України. Перспективи та потенціал» (м. Запоріжжя, 2012 р.); «Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 2012 р.); «Світова економіка, фінанси та інвестиції: сучасний погляд на актуальні проблеми» (м. Донецьк, 2012 р.); «Актуальні питання розвитку економіки

країни та регіонів» (м. Одеса, 2013 р.); «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин: фінансові стратегії та інституційні системи міжнародного співробітництва» (м. Тернопіль, 2014 р.); «Актуальні проблеми економіки і фінансів» (м. Київ – Санкт-Петербург – Відень, 2015 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дисертаційної роботи опубліковано у 18 наукових працях загальним обсягом 5,28 д. а. (з яких особисто автору належать 5,08 д. а.), у тому числі: 7 публікацій – у наукових фахових виданнях України (з яких 2 статті – у виданнях, включених до реєстру міжнародних наукометричних баз), 1 стаття – у періодичному науковому виданні іншої держави (Німеччина), 1 публікація – в іншому виданні, 9 тез доповідей за матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 270 найменувань та 16 додатків, розміщених на 107 сторінках. Основний обсяг дисертації становить 176 сторінок і вміщує 25 таблиць та 31 рисунок. Повний обсяг дисертації становить 308 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Концептуальні підходи щодо формування зовнішньоторговельних інтересів країн у світовій економіці**» досліджено теоретичні основи формування національних інтересів країн, з'ясовано роль зовнішньоторговельних інтересів у сучасній парадигмі національних інтересів; обґрунтовано об'єктивність прояву асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн у процесі поглиблення міжнародного співробітництва; розкрито передумови формування зовнішньоторговельних інтересів країн Європи.

Світове господарство як складна система у ХХІ ст. перебуває в стані динамічної нерівноваги, формує основні центри сучасної світової економіки, які є носіями власних інтересів. З'ясовано, що зміна пріоритетів у національних інтересах країн детермінує формування нового світового економічного порядку, адже нові гео економічні та геополітичні виклики поглибили деформацію національних інтересів, тому кожна з країн як суб'єкт міжнародних економічних відносин за умови зростання відкритості національних економік обирає найбільш прийнятну для себе модель поведінки. В сучасній парадигмі національних інтересів основний акцент зроблено на зовнішньоторговельній складовій, що дозволило аргументувати її значимість при реалізації країнами зовнішньоторговельної політики та інтеграції у глобальний торговельний простір.

У роботі подано авторське тлумачення зовнішньоторговельного інтересу, що ґрунтується на втіленні потреб країни відповідно до її абсолютних, відносних і конкурентних переваг у процесі проведення зовнішньоторговельної політики. На основі узагальнення існуючих підходів до типологізації зовнішньоторговельних інтересів доповнено їх новими критеріальними ознаками (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація зовнішньоторговельних інтересів

Обґрунтовано, що зовнішньоторговельні інтереси охоплюють не лише сферу міжнародної торгівлі, а й інші структурні ланки національної та глобальної економік, тому питання забезпечення зовнішньоторговельних інтересів країн є юрисдикцією як наднаціональних, так і міжнародних норм регулювання.

Встановлено, що глобалізація світового господарства та поглиблення інтеграційних процесів (передусім на Європейському континенті) поглиблює асиметрії між країнами як за макроекономічними показниками, позиціонуванням у світових рейтингах, так і за зовнішньоторговельними інтересами, адже кожна з цих країн має власні передумови для інтеграції у глобальний економічний простір. Запропоновано розглядати асиметрію зовнішньоторговельних інтересів як неоднорідність глобального економічного простору, що виявляється у різновекторності інтересів країн у сфері зовнішньої торгівлі та позначається на відмінностях їхнього економічного та людського розвитку, тому вирівнювання асиметрій зовнішньоторговельних інтересів полягає у рівномірному розподілі вигод зовнішньої торгівлі, що впливає на соціально-економічний розвиток країни, забезпечення економічного зростання, підвищення рівня людського розвитку.

Дослідження підтвердило, що асиметрія зовнішньоторговельних інтересів країн детермінується виникненням таких проблем: поглибленням дисбалансів у міжнародній торгівлі; ризиками недотриманих досягнутих домовленостей країнами та прийнятих зобов'язань у переговорному процесі; порушенням цілісності глобальної інституційної структури у сфері міжнародної торгівлі; торговельною експансією окремих країн, порушенням принципів стратегічного партнерства країн тощо.

З'ясовано, що інтереси країн визначаються не лише сучасними тенденціями, а й історично сформованою практикою міжнародних відносин.

Показано, що Європа є особливим ареалом, де країни об'єднані релігійною та спільною культурною спадщиною, ціннісними орієнтирами розвитку суспільств, які прагнуть обмежувати національні інтереси в рамках інтеграційного консенсусу, але при цьому не відкидають можливості вдатися до опортуністичної поведінки в тих сферах економічної політики, які не підпадають під жорсткі міждержавні рестрикції. Обґрунтовано пріоритети зовнішньоторговельної політики країн Європи шляхом їхнього залучення до світових ринків за принципами добросовісної конкуренції та справедливого доступу до них.

Визначено внутрішні проблеми країн ЄС у спільній торговельній політиці, оскільки шлях інтеграції потребував уніфікації законодавства, імплементації європейських норм права у національні правові системи, проте практика вказує на існування територіальних диспропорцій розвитку. Обґрунтовано, що запровадження спільної торговельної політики ЄС містить заходи прихованого протекціонізму, що поглиблює асиметрії реалізації країнами Європи зовнішньоторговельних інтересів.

У другому розділі «**Детермінанти асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн Європи**» проведено аналіз методологічних підходів до дослідження асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн Європи; визначено зовнішньоторговельне позиціонування цих країн; здійснено оцінювання просторово-часових асиметрій зовнішньоторговельних інтересів європейських країн; окреслено асиметрії зовнішньоторговельних інтересів України з країнами Європи.

Аргументовано, що відсутність методики оцінювання зовнішньоторговельних інтересів країн ускладнює застосування єдиного підходу до їхнього аналізу та оцінки. У дисертації для удосконалення структурно-логічної побудови процесу формування зовнішньоторговельних інтересів країн запропоновано алгоритм їхнього оцінювання.

На основі емпіричного аналізу розвитку світової торгівлі товарів і послуг виявлено тенденцію до формування істотних структурних деформацій та суттєве переформатування глобальної торговельної потужності відповідно до принципів нової економічної географії. Водночас підтверджено, що у світі сформовано три найпотужніші центри торгівлі: Європа, Азійсько-Тихоокеанський регіон та Північна Америка. З'ясовано, що через нестабільність у фінансово-економічній і торговельній сферах в окремих країнах відбувається зменшення загальної питомої ваги країн Європи у світовій торгівлі.

Аналіз ринку зовнішньої торгівлі країн Європи на основі показників відносної ентропії засвідчив нерівномірний розподіл на ньому країн ЄС, ЄАВТ та інших країн Європи, що вказує на його просторову асиметрію через високий рівень монополізації та політику прихованого протекціонізму ЄС. Підтверджено, що часова асиметрія при розподілі товарних потоків за країнами Європи є незначною. Зокрема, динаміка частки обсягів імпорту/експорту ЄС у торгівлі країн Європи є стабільною, хоча критичним був 2010 р. Водночас аналіз кількісної оцінки зовнішньоторговельних інтересів країн ЄС свідчить,

що найменший обсяг показників характерний для кризового 2008 р. При цьому в структурі зовнішньої торгівлі не спостерігається значної асиметрії між експортними та імпорнтними потоками, відсутня значна асиметрія за напрямками переміщення до 2009 р.; проте з 2010 р. відбулося повільне зростання, яке сповільнилося у 2012 р. Незважаючи на те, що географічна структура експорту/імпорту країн характеризується значними асиметріями, можна констатувати, що на три країни Євросоюзу – Німеччину, Великобританію та Францію – припадає майже половина обсягів зовнішньої торгівлі ЄС. Показано, що найінтенсивніші відносини ЄС встановив із країнами-членами ЄАВТ, які демонструють незначну активність. При цьому встановлено, що серед інших країн Європи у торговельних відносинах також присутня просторова асиметрія.

Висунуто та підтверджено за критерієм перевірки нормальності розподілу Колмогорова–Смирнова гіпотезу про неоднорідність структури зовнішньоторговельних потоків країн Європи (на основі статистичних даних) (рис. 2). Розрахунки підтвердили відмінності у зовнішній торгівлі країн Європи, що виявляється у різкому коливанні мінімального та максимального значень обсягів експорту й імпорту. Зміни коефіцієнтів асиметрії та ексцесу вказують на те, що відмінності у зовнішній торгівлі країн є достатньою підставою для асиметрій їхніх зовнішньоторговельних інтересів. Мультимодальність вибірки підтверджує неоднорідність зовнішньоторговельних потоків країн Європи, тобто часову та просторову асиметрії.

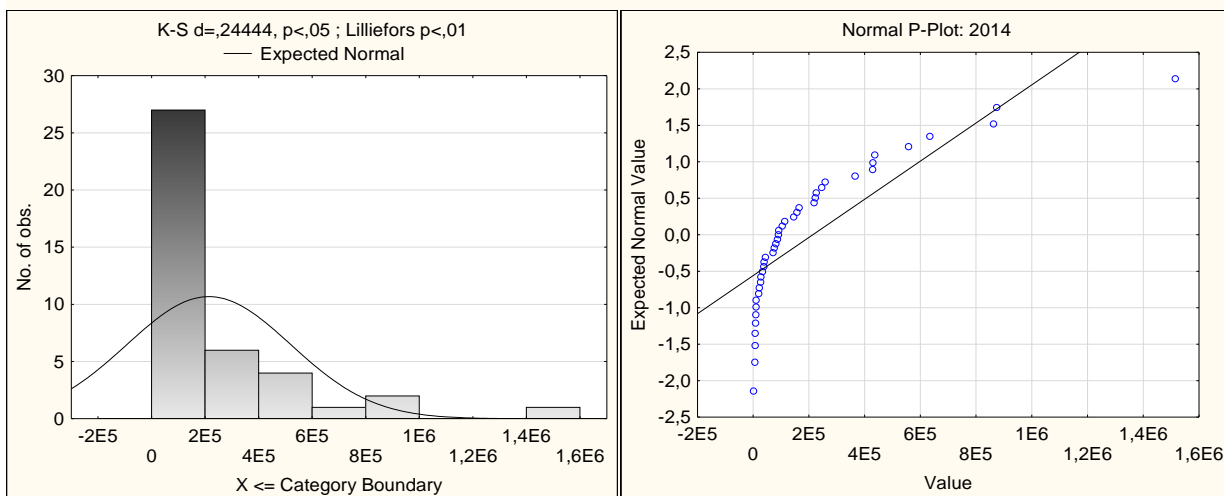

Рис. 2. Розподіл потоків імпорту товарів та послуг країн Європи у 2014 р.

З метою поглибленого аналізу, ґрунтуючись на даних СОТ, проаналізовано галузеву структуру зовнішньої торгівлі країн Європи, яка підтверджує структурну асиметрію. Доведено, що в структурі зовнішньої торгівлі послугами спостерігаються аналогічні асиметрії. Наприклад, у країнах ЄС основою експорту послугами є інші комерційні послуги (63,8%), транспортні (21%) і туристичні (15,1%) послуги, а розподіл щодо імпорту відповідно такий: 55,4%, 23,2%, 17,4%. Натомість для України основними в експорті послуг є транспортні (41,8%), а в імпорті – інші комерційні послуги (55,4%).

На основі структурно-динамічного аналізу географічної структури експорту ЄС розраховано абсолютні та відносні структурні трансформації його експорту за групами товарів (за номенклатурою SITC). Отримані результати

(табл. 1) вказують на незначні абсолютні структурні відмінності за всіма групами товарів у експорті ЄС, що вказує на негнучкість країн ЄС щодо зміни ринків збуту і переорієнтацію на нових торговельних партнерів. Ці висновки підтверджено розрахунком у дисертаційній роботі індивідуальних абсолютних і відносних трансформацій структури експорту ЄС.

Таблиця 1

**Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних трансформацій
у географічній структурі експорту ЄС, %**

Групи товарів	Роки							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Машини і транспортне обладнання	0,106	0,093	0,131	0,102	0,074	0,091	0,063	0,094
Інші промислові товари	0,095	0,091	0,103	0,080	0,053	0,057	0,044	0,067
Хімічні продукти	0,067	0,076	0,079	0,085	0,065	0,052	0,056	0,067
Мінеральне паливо	0,161	0,123	0,143	0,137	0,188	0,251	0,125	0,141
Сировина	0,133	0,163	0,179	0,138	0,110	0,097	0,106	0,152
Продукти харчування	0,079	0,092	0,090	0,094	0,078	0,071	0,044	0,090

Для виявлення впливу зміни зовнішньої торгівлі країн Європи на показники економічного зростання, людського розвитку і залучення іноземних інвестицій висунуто та підтверджено гіпотезу про нерівномірність розподілу вигод країн від участі у зовнішній торгівлі. Результати проведеного кореляційного аналізу дали змогу визначити ступінь щільності встановленого зв'язку за групами країн та підтвердили присутність різного типу кореляційного зв'язку між ознаками для вибірки країн Європи в динаміці (табл. 2), відповідно й різними є їхні інтереси при проведенні зовнішньоторговельної політики. У дисертаційній роботі ідентифіковано країни за впливом зовнішньої торгівлі на економічний, інвестиційний та людський розвиток. Виявлено, що значний позитивний вплив торгівлі на обрані показники спостерігається в тих країнах ЄС, які набули членства на перших етапах його створення.

Таблиця 2

**Динаміка впливу зовнішньої торгівлі на рівень людського розвитку
в країнах Європи**

		Коефіцієнт кореляції					
		2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Країни ЄС	Експорт	0,5577	0,5517	0,5724	0,5799	0,5896	0,5922
	Імпорт	0,5434	0,5477	0,5619	0,5703	0,5836	0,5866
Країни ЄАВТ	Експорт	0,5595	0,0461	0,6462	0,5804	0,5935	0,5427
	Імпорт	0,4275	-0,0542	0,5858	0,4860	0,5081	0,4942
Інші країни Європи	Експорт	0,3101	-0,0191	0,3641	0,3739	0,3879	0,3929
	Імпорт	0,2817	-0,0711	0,3457	0,3721	0,3964	0,3948

Емпіричний аналіз зовнішньої торгівлі України показав, що країні впродовж останнього десятиліття не вдалося кардинально змінити своєї позиції на світовому ринку, що вказує на відсутність значного зростання у питомій вазі

в світовій торгівлі (за експортом та імпортом). Встановлено, що країни Європи для України є важливим торговельним партнером. Водночас з'ясовано, що частка нашої країни у загальній торгівлі цих країн доволі незначна. Аргументовано, що така тенденція для України має потенціал до підвищення вигод від активізації зовнішньоторговельних відносин. Проведений аналіз засвідчив, що торгівля між Україною та Європейським Союзом має інтрасекторний характер, спостерігається її висока концентрація на ринках таких країн ЄС, як Австрія, Бельгія, Греція, Нідерланди, Німеччина та Франція. Встановлено, що поряд із країнами Європи для України стратегічно важливими торговельними партнерами є інші ринки, привабливі для вітчизняного експорту.

Доведено, що імпорт послуг в Україну є більш диверсифікований, тоді як експорт має здебільшого моноспрямований характер. Найбільшу питому вагу в загальному обсязі українського експорту послуг до країн ЄС у 2010–2014 рр. мали транспортні послуги (в середньому 80,8%), тоді як в імпорті – ділові, професійні та технічні (21,5%), транспортні (20,7%), державні (17,3%) і фінансові (10,2%) послуги.

Виявлено, що вагому частку товарної структури українського експорту до країн ЄС становлять сировина та продукція з низьким ступенем переробки. Встановлено відмінність зовнішньоторговельних інтересів України та інших країн Європи. Доведено, що Україна, реалізуючи свої зовнішньоторговельні інтереси, орієнтована на прискорене зростання та структурну перебудову, тоді як країни Європи – на максимальну стабілізацію досягнутого високого рівня розвитку і поступову модернізацію відповідно до вимог міжнародної конкуренції.

У третьому розділі **«Стратегічні напрями подолання асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн Європи»** обґрунтовано необхідність трансформації європейської моделі реалізації зовнішньоторговельних інтересів у подоланні їхніх асиметрій; визначено пріоритетні напрями реалізації зовнішньоторговельних інтересів України та запропоновано стратегічні вектори розвитку зовнішньоторговельних відносин з країнами Європи та іншими країнами світу.

У ході дослідження доведено, що відносини стратегічного партнерства є гнучким механізмом взаємодії країн і спрямовані на вирішення стратегічних завдань. Формування ЄС впливає на споріднену торгівлю між країнами-членами, що створює значну їхню вразливість до зовнішніх загроз. Встановлено, що такий підхід зумовлений передусім зосередженням інтересів країн Європи на європейських ринках, тобто європейські країни переорієнтовуються на інші континентальні ринки збуту. Однак криза 2007–2008 рр. внесла певні зміни в структуру внутрішньоевропейської торгівлі: починаючи з 2009 р., зменшується частка внутрішньої торгівлі як у межах ЄС, так і країн Європи (якщо у 2000 р. внутрішній експорт становив відповідно 67,7% та 72,9%, то в 2014 р. – 62,7% та 69,5%). Щодо імпорту товарів з'ясовано, що в їхній структурі внутрішньогрупова частка ЄС зменшилася з 61,3% у 2000 р. до 58,9% у 2014 р., тоді як для країн Європи вона не зазнала суттєвих змін – 68,6% у 2000 р. та 67,8% у 2014 р. Аргументовано важливість залучення

країн Європи до глобальних ланцюгів створення доданої вартості як об'єктивної тенденції сучасної міжнародної торгівлі для забезпечення реалізації їхніх зовнішньоторговельних інтересів.

Для поглибленого аналізу існуючих асиметрій у зовнішньоторговельних інтересах країн Європи використано індексний підхід. Зокрема, розраховано: індекс диверсифікації зовнішньої торгівлі за експортом та імпортом товарів, на основі якого виявлено, що для країн ЄС індекс незначно відхиляється від світового і коливається в певних межах за експортом та імпортом, тоді як для інших країн Європи значення показника наближається до 1; індекс компліментарності зовнішньої торгівлі країн, що підтвердив проблематичність об'єднання всіх країн Європи у нове інтеграційне об'єднання; індекс подібності Грубеля–Ллойда, за яким встановлено, що експорт з країн Європи до ЄС має міжгалузевий характер (значення індексу наближається до 0), тоді як за імпортом спостерігається тяжіння до внутрігалузевої торгівлі (значення індексу наближається до 1).

Обґрунтовано важливість реалізації зовнішньоторговельних інтересів країн Європи у рамках двосторонніх і багатосторонніх угод, дотримання та імплементація яких є основою їхнього ефективного зовнішньоторговельного співробітництва і узгодження зовнішньоторговельних інтересів. Доведено, що орієнтація європейських країн на внутрішній ринок є однією із причин їхньої дискримінаційної політики, зокрема це стосується країн ЄС, що відповідно виявляється у застосуванні торговельних бар'єрів на шляху просування товарів з інших континентів на європейський ринок.

За отриманими результатами запропоновано новітню модель реалізації зовнішньоторговельних інтересів країн Європи, яка передбачає не лише реалізацію інтересів країн ЄС, а й інших країн. Нова модель реалізації зовнішньоторговельних інтересів країн Європи об'єднує країни як відкриті самоорганізовані соціально-економічні системи з метою забезпечення їхнього розвитку й підвищення стійкості до зовнішніх впливів, враховуючи зростання дисбалансів у світовій економіці та відсутність ефективною глобальною торговельною архітектурою. Представлена модель передбачає не лише інституційну, а й ресурсну складові, та визначає стратегічні пріоритети реалізації зовнішньоторговельних інтересів країн Європи: 1) розробка та координація спільних ініціатив з реалізації зовнішньоторговельних інтересів країн; поглиблення міжнародного науково-технологічного співробітництва; формування спільних інвестиційних проєктів; 2) вибір ефективних та узгоджених із СОТ інструментів і механізмів реалізації національної зовнішньоторговельної політики та її соціалізації; 3) узгодження інституційного забезпечення реалізації зовнішньоторговельних інтересів країн; 4) запобігання проведенню країнами політики прихованого протекціонізму та інтервенцій; 5) перехід від експортно-сировинних моделей розвитку до спеціалізації на експорт готової і високотехнологічної продукції та створення механізмів їхньої державної підтримки; 6) залучення іноземних інвестицій у виробництва, які конкурентоспроможні на зовнішніх ринках; 7) просторова диверсифікація зовнішньоторговельних відносин; 8) формування інноваційного сектору

економіки та створення стійкої системної кооперації з країнами ЄС; 9) розвиток логістичних мереж і формування єдиного транспортного простору; 10) формування паспорта зовнішньоторговельних пріоритетів для країн Європи.

Обґрунтовано пріоритет європейського вектора співробітництва та реалізації зовнішньоторговельних інтересів України. Виокремлено переваги зовнішньоторговельного співробітництва України з країнами Європи, з'ясовано наслідки створення зони вільної торгівлі з ЄС для національної економіки, у тому числі асиметрії інтересів кожної зі сторін. Встановлено, що реалізація зовнішньоторговельних інтересів України на ринках країн Європи зазнає певних обмежень, якими є антидемпінгові та субсидійні розслідування. Вони є бар'єром саме на тих ринках, де українська продукція конкурентоспроможна. За станом на 15 липня 2015 р. проти української продукції застосовувалося 29 обмежувальних заходів (40 – у 2008 р.), 6 з них – країнами Європи. Визначено чинники, що перешкоджають реалізації зовнішньоторговельних інтересів України; акцентовано увагу на інституційному забезпеченні, зокрема спрощенні митних процедур та модернізації пунктів проходження митного і прикордонного контролю, адже, незважаючи на зобов'язання країни як члена СОТ, на практиці виявлено низький рівень логістики зовнішньої торгівлі порівняно з країнами Європи. Таким чином, вибір стратегічних напрямів реалізації зовнішньоторговельних інтересів країни має відбуватися із врахуванням як геополітичних, так і гео економічних чинників, а зовнішньоторговельні зв'язки мають бути диверсифіковані як за географічною, так і товарною структурами.

Доведено, що стратегічне партнерство України з країнами ЄС є однією із детермінант розбудови демократичного суспільства. Для підтвердження важливості для України розвитку стратегічного співробітництва з країнами Європи, у тому числі ЄС, а також СНД, побудовано множинну лінійну та нелінійну моделі залежності обсягів експорту (імпорту) України від експорту (імпорту) до вказаних груп країн (табл. 3).

Таблиця 3

Моделі залежності обсягів експорту (імпорту) товарів України від експорту (імпорту) до груп країн

Показник	Економетрична модель: y – результуючий показник, x_1 – країни СНД, x_2 – країни Європи, x_3 – інші країни Європи
Експорт	$y = 568,3 + 1,397x_1 + 1,91x_2 + 0,1772x_3, R = 0,99802$ $y = 1,045x_1^{0,4413} x_2^{0,5735} x_3^{0,001061}, R = 0,9985$
Імпорт	$y = -2599 + 1,261x_1 + 1,03x_2 + 0,065x_3, R = 0,9994$ $y = 0,6981x_1^{0,4927} x_2^{0,4804} x_3^{0,08008}, R = 0,9991$

Результати оцінювання свідчать, що найвагоміший вплив на зовнішню торгівлю України мають країни ЄС. Водночас встановлено, що подолання асиметрій зовнішньоторговельних інтересів України лише через активізацію співробітництва з країнами Європи не виправдано, оскільки інші регіони світу відіграють не менш важливу роль і є потенційними для налагодження стратегічної співпраці. Зокрема, стратегічно важливими є зовнішньоторговельні

зв'язки з країнами Азії, серед яких виокремлено Китай, зовнішньоторговельні позиції якого укріплюються у глобальному просторі. Акцентовано, що при визначенні векторів співробітництва Україна має сфокусуватися насамперед на тих зовнішньоторговельних партнерах, торгівля з якими забезпечує економічний розвиток вітчизняної економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоноване нове вирішення науково-прикладного завдання поглиблення теоретико-методологічних засад й розроблення прикладних рекомендацій щодо вирівнювання асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн Європи. Основні висновки та теоретико-методичні узагальнення і рекомендації, отримані в результаті дослідження, полягають у такому:

1. Формування нового економічного порядку під впливом процесів глобалізації та мегарегіональної економічної інтеграції супроводжується суперечливими тенденціями: відкриттям нових можливостей для розвитку країн через міжнародне співробітництво та посиленням загроз національним інтересам. Аргументовано, що основними цінностями формування базису світового порядку є такі: рівність, свобода, солідарність, мир, безпека, суверенітет, цілісність і відкритість.

2. Головними цілями політики забезпечення національних інтересів країн визначено такі: екзистенційна, спрямована на підтримання життєдіяльності країни; еволюційна – передбачає забезпечення внутрішніх і зовнішніх засад національного розвитку; домінантна, пов'язана з намаганнями країни трансформувати міжнародне середовище і відносини у прийнятні напрями та форми з максимальними вигодами та перевагами. Суперечності національних інтересів країн поглиблюються тим, що їхнє формування історично тривале і залежить від чинників економічного, соціального, ментально-психологічного характеру та світових правил співробітництва.

3. Доведення важливості зовнішньоекономічного та зовнішньоторговельного складників системи національних інтересів дало змогу подати авторське розуміння сутності зовнішньоторговельних інтересів та їхньої типології з обґрунтуванням специфіки їхньої впливу на національний економічний розвиток. Встановлено недосконалість методів оцінювання зовнішньоторговельних інтересів країн, відсутність єдиного науково обґрунтованого підходу до їхнього аналізу через: відсутність граничних індикаторів залучення до міжнародної торгівлі; застосування переважно індексного підходу міжнародних організацій із значною суб'єктивністю; неузгодженість інтересів країн, яка поглиблюється суперечностями та судовими процесами. Запропонована структурно-логічна модель формування та оцінки зовнішньоторговельних інтересів базується на системному принципі врахування як потреб, так і можливостей країн.

4. Сучасний етап розвитку глобальної економіки характеризується істотними змінами моделей та форм міжнародного співробітництва, виникненням нових загроз зовнішньоторговельним інтересам, різновекторність

яких поглиблюється такими асиметріями: зростанням дисбалансів міжнародної торгівлі; загрозами щодо дотримання досягнутих у переговорному процесі домовленостей і зобов'язань; порушенням цілісності глобального інституційного середовища; поширенням торговельної експансії та воєн, які негативно впливають на стратегічне партнерство країн та їхню економічну безпеку. Саме тому країни з подібними ознаками економічного розвитку прагнуть до інтеграції зусиль та ресурсного потенціалу, прикладом чого можна вважати інтеграційні та реінтеграційні процеси в Європі та інших мегарегіональних інтеграційних угрупованнях.

5. З'ясовано, що країни Європи відрізняються як за макроекономічними показниками розвитку і параметрами інтеграції у глобальний торговельний простір, так і за територією, ресурсним потенціалом, місцем у міжнародному поділі праці, що сукупно не тільки формує зовнішньоторговельні інтереси, а й зумовлює їхні асиметрії. На основі аналізу динаміки зовнішньоторговельних потоків товарів і послуг країн Європи в період 2007–2014 рр. підтверджена їхня диференціація за участю у міжнародній торгівлі, визначені лідируючі та відстаючі країни.

6. За допомогою методів економетричного моделювання просторової асиметрії зовнішньоторговельних інтересів країн Європи підтверджено висновок про відсутність нормального розподілу Гауса. Подібна тенденція властива для кожного з років за період 2007–2014 рр. Виявлена також з допомогою методів багатовимірного статистичного аналізу різновекторність зовнішньоторговельної активності країн з формуванням «полюсів» торговельних лідерів. Галузева структура зовнішньої торгівлі цих країн також характеризується асиметричністю, а саме: чітким виокремленням країн з експортоорієнтованою сировинною економікою; переважанням в експорті групи «інші країни Європи» продукції добувної промисловості; в групі країн-членів ЄС не спостерігається глибокої асиметрії структури зовнішньої торгівлі за галузевою ознакою, основу експорту становить високотехнологічна готова продукція, в імпорті – сировина; подібну до країн-членів ЄС імпорتنу політику серед інших країн Європи проводить Білорусь, де максимально захищається національний виробник і ринок.

7. Виявлено достатньо диференційовані щільність зв'язку та ступінь впливу обсягів експорту (імпорту) товарів і послуг на економічний, інвестиційний і людський розвиток у різних країнах Європи. Спостерігається середній показник щільності для країн-членів ЄС, що пояснюється від'ємним показником коефіцієнта кореляції в окремих країнах (Кіпр, Греція – за експортом, Португалія – за імпортом). Визначено також країни, для яких зв'язок між зовнішньою торгівлею і людським розвитком є щільним (Великобританія, Німеччина, Нідерланди та ін.). Для країн ЄАВТ та інших країн Європи спостерігається подібна тенденція: для перших наявність середнього ступеня зв'язку як за імпортом, так і за експортом, а для інших країн – слабкий ступінь зв'язку при схожій тенденції до посилення зв'язку у період після світової фінансово-економічної кризи. Встановлено щільний зв'язок між зовнішньою торгівлею та залученням прямих іноземних інвестицій

лише для інших країн Європи. Для країн-членів ЄС торгівлю не можна вважати єдиною визначальною домінантою економічного зростання. При цьому для країн ЄАВТ виявлено від'ємний низький ступінь зв'язку, тоді як для інших країн Європи зовнішня торгівля істотно впливає на економічне зростання (коефіцієнт кореляції за експортом коливається від 0,6366 до 0,8881 та за імпортом від 0,6971 до 0,9047).

8. Доведено, що діюча модель зовнішньоторговельної політики країн Європи потребує модернізації, оскільки простежується домінування інтересів країн-членів ЄС. Запропоновані теоретико-методичні підходи до побудови моделі забезпечення зовнішньоторговельних інтересів країн Європи створюють такі можливості для подолання асиметрії інтересів: відхід від ототожнення всієї Європи з Європейським Союзом, вичерпання останнім ресурсного потенціалу стратегічного розвитку, формування зовнішньоторговельної політики, орієнтованої на структурну модернізацію Європи на основі покращення якісних і кількісних показників торговельних відносин, запровадження механізмів колективного залучення країн Європи в глобальну економіку, зокрема торговельну інтеграцію при збереженні національної безпеки.

9. Україна як європейська держава у зовнішньоторговельній політиці поєднує лібералізацію та національний протекціонізм. Проте, незважаючи на гнучкість зовнішньоекономічної політики та економічні реформи, дотепер не реалізовані конкурентні переваги на світовому, в тому числі європейському, ринку товарів, а отже, не забезпечено дотримання зовнішньоторговельних інтересів. За важливості торгівлі з країнами Європи для України зберігається і поглиблюється встановлена автором асиметрія зовнішньоторговельних інтересів при недостатньому проникненні вітчизняних товарів і послуг на європейські ринки.

10. Компаративний аналіз умов торгівлі України з країнами Європи дає змогу зробити висновок, що реформування зовнішньоторговельної політики в умовах дії Угоди про асоціацію України з ЄС потребує насамперед подолання технічних бар'єрів та адміністративних перешкод, імплементації спільного доробку ЄС. У протилежному разі, зважаючи на складну соціально-економічну та політичну ситуацію, можна позбутися важливих стратегічних торговельних партнерів і не знайти нових за посилення торговельних протистоянь. Прогнозні оцінки обсягів експорту (імпорту) товарів з (в) Україну за групами країн світу вказують на найбільшу стабільність експорту в країни Азійсько-Тихоокеанського регіону, при цьому країни-члени ЄС домінують щодо імпорту в Україну. Як пріоритети розвитку експортного потенціалу України виокремлено високотехнологічні та наукові галузі, агропромисловий комплекс і сферу послуг, у тому числі патентно-ліцензійні, ноу-хау, інжинірингові й туристичні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Вірковська А. А. Поняття та типологія національних інтересів в сучасній міжнародній економіці / А. А. Вірковська // Вісник Чернівецького

торговельно-економічного інституту. – 2011. – Вип. IV (44). – С. 80–86 (Серія : Економічні науки) (0,5 д. а.).

2. Вірковська А. А. Міжнародне співробітництво як основа зовнішньоторговельної діяльності країни / А. А. Вірковська // Галицький економічний вісник. – 2011. – №3 (32). – С. 41–45 (0,5 д. а.).

3. Вірковська А. А. Економічні загрози та переваги створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС / А. А. Вірковська // Економічний аналіз. – 2012. – Вип. 10, ч. 1. – С. 91–94 (0,4 д. а.).

4. Вірковська А. А. Trade relationship between Ukraine and European Union / А. А. Вірковська // Інноваційна економіка. – 2012. – №7 (33). – С. 196–198 (0,3 д. а.).

5. Вірковська А. А. Зовнішньоторгові пріоритети України у співробітництві з країнами Європи / А. А. Вірковська // Наука молода. – 2012. – Вип. 18. – С. 31–34 (Серія : Економічні науки) (0,4 д. а.).

6. Вірковська А. А. Partnership between Ukraine and EFTA / А. А. Вірковська // European Applied Sciences. – 2013. – № 7, vol. 2. – Р. 104–106 (0,4 д. а.).

7. Вірковська А. А. Оцінка асиметрії зовнішньоторговельних інтересів країн Європи / А. А. Вірковська // Схід. – 2015. – № 1 (133). – С. 11–16 (0,5 д. а.).

8. Вірковська А. А. Ідентифікація асиметрій зовнішньоторговельних інтересів країн Європи / А. А. Вірковська, І. О. Іващук // Схід. – 2015. – №5 (137). – С. 37–45. – 0,6 д. а. (Особистий внесок автора: проаналізовано асиметрії зовнішньоторговельних інтересів країн Європи) (0,4 д. а.).

9. Вірковська А. А. Strategic partnership of Ukraine with European Union / А. А. Вірковська // Кримський економічний вісник. – 2012. – № 1 (01), ч. 1. – С. 86–88 (0,4 д. а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

10. Вірковська А. А. Зовнішньоторгова політика в контексті національних інтересів країни / А. А. Вірковська // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. Восьмої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчен. (м. Тернопіль, 24–25 лют. 2011 р.). – Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2011. – С. 26–27 (0,10 д. а.).

11. Вірковська А. А. Основні підходи до визначення національного інтересу країни / А. А. Вірковська // Efektivni nastroje modernich ved – 2011 : mater. VII mezinar. vedec.-pract. konf. (Praha 27.04 2011 – 05.05 2011). – Praha : «Education and Science» s.r.o., 2011. – Р. 14–16 (0,15 д. а.).

12. Вірковська А. А. Перспективи співробітництва України з країнами ЄС / А. А. Вірковська // Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин: фінансові стратегії та інституційні системи міжнародного співробітництва : зб. тез доп. II Наук. конф. студ. та молодих вчен. (м. Тернопіль, 24 лист. 2011 р.) / відп. за вид. С. І. Юрій. – Тернопіль: Вектор, 2011. – С. 19–21 (0,15 д. а.).

13. Вірковська А. А. Free trade area between Ukraine and European Union / А. А. Вірковська // Наука України. Перспективи та потенціал : зб. тез доп. III Всеукр. наук.-практ. заоч. конф. (м. Запоріжжя, 22–24 лют. 2012 р.). – Запоріжжя, 2012. – С. 22–24 (0,15 д. а.).

14. Вірковська А. А. Зовнішньоекономічні пріоритети України / А. А. Вірковська // Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку : зб. тез наук. роб. учасн. XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26–27 жовт. 2012 р.). – Львів : ЛЕФ, 2012. – С. 35–37 (0,15 д. а.).

15. Вірковська А. А. Ukraine integration to European Union / А. А. Вірковська // World economy, finances and investments: modern view on the actual problems : materials of the I International research and practice conference (Donetsk, 20–21 November, 2012) / Scientific journal «Aspect». – Donetsk : «Tsyfrovaaya tipografia» Ltd, 2012. – P. 16–18 (0,15 д. а.).

16. Вірковська А. А. Problems and prospects of Ukraine in the EU market / А. А. Вірковська // Актуальні питання розвитку економіки країни та регіонів : зб. тез наук. робіт учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9–10 серп. 2013 р.). – Одеса : ЦЕДР, 2013. – С. 12–14 (0,15 д. а.).

17. Вірковська А. А. Ukrainian interests in context of cooperation with European Union / А. А. Вірковська // Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин: фінансові стратегії та інституційні системи міжнародного співробітництва : зб. тез доп. V Наук. конф. студ. та молодих вчен. (м. Тернопіль, 6 листоп. 2014 р.). – Тернопіль : Вектор, 2014. – С. 21–23 (0,15 д. а.).

18. Вірковська А. А. Інституційні умови реалізації зовнішньоторговельних інтересів України / А. А. Вірковська // Актуальні проблеми економіки і фінансів : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ – Санкт-Петербург – Відень, 31 серп. 2015 р.). – К., 2015. – С. 82–85 (0,13 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Вірковська А. А. Асиметрії зовнішньоторговельних інтересів країн Європи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки України, Тернопіль, 2015.

У дисертаційній роботі досліджено асиметрії зовнішньоторговельних інтересів країн Європи та їхній вплив на пріоритети міжнародного співробітництва України. Розглянуто й охарактеризовано зовнішньоторговельні інтереси країн Європи, а також проблеми їхньої реалізації в процесі євроінтеграції України.

Проведено моніторинг сучасного стану зовнішньоторговельного співробітництва України з країнами Європи. Обґрунтовано доцільність і напрями трансформації європейської моделі реалізації зовнішньоторговельних інтересів з метою вирівнювання інтересів країн.

Запропоновано новітні підходи до побудови моделі реалізації зовнішньоторговельних інтересів країн Європи. Окреслено пріоритети та переваги зовнішньоторговельного співробітництва України з країнами Європи. Визначено стратегічні вектори зовнішньоторговельного партнерства України.

Ключові слова: асиметрії, зовнішньоторговельні інтереси країни, зовнішня торгівля, країни Європи, міжнародне співробітництво, національні інтереси.

АННОТАЦИЯ

Вирковская А. А. Асимметрии внешнеторговых интересов стран Европы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Тернопольский национальный экономический университет Министерства образования и науки Украины, Тернополь, 2015.

В диссертационной работе исследованы асимметрии внешнеторговых интересов стран Европы, их влияние на приоритеты международного сотрудничества Украины. Рассмотрены и охарактеризованы внешнеторговые интересы стран Европы, а также их реализация в процессе евроинтеграции Украины.

Разработан алгоритм оценки реализации внешнеторговых интересов, сочетающий мотивированные потребности страны в осуществлении внешней торговли, внешнеторговый потенциал, институциональную адаптацию, анализ факторов риска. Предложено оценить внешнеторговые интересы в двух направлениях: количественном (анализ объемов внешнеторговых потоков товаров и услуг по экспорту и импорту) и качественном (по следующим составляющим: 1) отраслевая и географическая структуры внешней торговли товарами и услугами; 2) достижение задач, которые реализуются при осуществлении внешней торговли, то есть посредством оценки влияния экспортных и импортных потоков товаров и услуг на экономический рост (динамика ВВП на душу населения), инвестиционную активность и развитие общества).

Проведен мониторинг современного состояния внешнеторгового сотрудничества Украины со странами Европы. Обоснована целесообразность и направления трансформации европейской модели реализации внешнеторговых интересов с целью выравнивания интересов стран. Рынок внешней торговли стран Европы распределен неравномерно, что подтверждено результатом анализа показателей относительной энтропии на рынке ЕС, ЕАСТ и других стран Европы. Определено высокий уровень монополизации стран Европы.

Обоснована возможность реализации внешнеторговых интересов стран Европы на двусторонних и многосторонних соглашениях, соблюдение и выполнение которых является основой их эффективного внешнеторгового сотрудничества и согласования внешнеторговых интересов. Доказано, что ориентация европейских стран на внутренний рынок является одной из причин их дискриминационной политики, в частности это касается стран ЕС, находит проявление в применении торговых барьеров на пути продвижения товаров с других континентов на европейский рынок.

Предложена новая модель реализации внешнеторговых интересов стран Европы, которая основывается не только на реализации интересов стран ЕС, но и всех стран. Новая модель реализации внешнеторговых интересов стран Европы объединяет страны как открытые самоорганизующиеся социально-экономические системы с целью обеспечения их развития и экономического роста, повышения устойчивости к внешним воздействиям, учитывая рост

дисбалансов в мировой экономике и отсутствие эффективной глобальной торговой архитектуры. Определены преимущества внешнеторгового сотрудничества Украины со странами Европы. Раскрыты последствия создания зоны свободной торговли с Европейским Союзом для отечественной экономики.

Доказано, что стратегическое партнерство Украины со странами ЕС является одной из детерминант развития демократического общества. С целью подтверждения важности для Украины развития стратегического сотрудничества со странами Европы, в том числе и ЕС, а также странами СНГ, построено множественную линейную и нелинейную модели зависимости объемов экспорта (импорта) Украины от экспорта (импорта) в указанных группах стран. По оценкам определено, что самое весомое влияние имеют страны ЕС. Установлено, что преодоление асимметрий внешнеторговых интересов Украины только посредством активизации сотрудничества со странами Европы не целесообразно, ведь другие регионы мира играют не менее важную роль и являются потенциальными для налаживания стратегического сотрудничества. Прежде всего речь идет о странах Азии, в частности о Китае, внешнеторговые позиции которого укрепляются в глобальном пространстве.

Ключевые слова: асимметрии, внешнеторговые интересы страны, внешняя торговля, международное сотрудничество, национальные интересы, страны Европы.

ANNOTATION

Virkovska A. A. Asymmetries of Europe foreign trade interests. – Manuscript.

Thesis for obtaining the Candidate degree in Economic sciences, specialty 08.00.02 – world economy and international economic relations. – Ternopil National Economic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2015.

The dissertation investigates asymmetries of Europe foreign trade interests and their impact on Ukraine's international cooperation priorities. Considered and described foreign trade interests of Europe as well as their implementation in the process of Ukraine's European integration.

A monitoring of Ukraine's current state foreign trade cooperation with European countries is carried out. The necessity and transformation directions of the European realization model of foreign trade interests in order to level the countries interests are substantiated. A new approach to the implementation of model building trade interests in Europe is proposed. Outlined priorities and benefits of foreign trade cooperation between Ukraine and European countries. The strategic vectors of Ukraine's foreign trade partnership are identified.

Key words: asymmetries, country's foreign trade interests, European countries, foreign trade, international cooperation, national interests.